

KAKO OHRANJATI AVTENTIČNE FASADE?

V POJMOVANJU IN OHRANJANJU DEDIŠČINE JE DANES UVELJAVLJENO DRUGAČNO VREDNOTENJE OD TISTEGA, KI JE BILO V VELJAVI VSE OBDOBJE RAZVOJA V 20. STOLETJU. IZKUŠNJE S SODOBNIMI GRADIVI NA HISTORIČNIH STAVBAH SO POKAZALE, DA LE-TI VNAŠAJO VELIKO NEZNANK IN NEPREDVIDLJIVIH POSLEDIC. UPORABA NAJSODOBNEJŠIH TEHNOLOGIJ IN MATERIALOV PRI OBNOVI NI VEČ DOKAZ RAZVITOSTI KONSERVATORSKE STROKE, TEMVEČ JE UPORABA METOD, S KATERIMI SE BO OHRANILA AVTENTIČNOST DEDIŠČINE, S TEM NJENA VEČJA SPOROČILNOST IN VEČJE MOŽNOSTI NJENE INTERPRETACIJE. METODA OHRANJANJA FASAD, KI UPOŠTEVA TUDI TEHNOLOGIJO NJENE IZVEDBE, JE V SVETU ŽE RAZVITA IN PREIZKUŠENA.

Primer takega načina obnove je na primer ohranitev gotske fasade gornjega gradu v Češkem Krumlovu. Ali pa središče Stockholma, s katerim se švedska stroka kot z izjemnim uspehom uporabe tradicionalne apnene tehnologije ponaša že zadnjih dvajset let. Tak način obnove so osvojili tudi Hrvati, Francozi in Italijani, ki znajo obnavljati fasade, »ne da bi bile videti kot nove«.

Hrvaška Istra, obnovljena apnena fasada, barvana z naravnim pigmentom iz istrske zemlje

Primerov fasad, ki so bile narejene v Sloveniji v zadnjih letih, je le nekaj, žal premalo. Še vedno je namreč zasidran okus, ki narekuje, da mora stavba po obnovi zasijati v bleščečih novih barvah. Metoda ohranjanja izvimika namreč temelji na drugačnem cilju, na stavbi ohrani ne le izgled, temveč tudi gradiva, posredno pa tudi znanje in veščine, ki so že skoraj izgubljene. Fasada po posegu ohrani videz svojih let – s patino, vidno ročno izvedbo in popravili, ki smo jih vnesli kar se da spoštljivo do izvimika. Obravnavani fasadni ometi se med seboj razlikujejo po vrstah ometov, ki so zelo različni: gotski, baročni, romanski, glajeni, zalikani ali grobi, poslikani ali le beljeni, enoslojni ali večslojni. Bistvo celotnega pristopa je, da se plasti apnenih ometov ne odstranjujejo, ker jih je možno utrditi. Nadomeščajo se le na mestih, kjer je omet že bil uničen, in sicer z maltami, katerih priprava mora biti prilagojena

izgledu izvimika. Torej je bistven pesek, njegova granulacija, barva in sestava, ter možni dodatki, kot so vlakna lesa ali žime, drobcji opeke itd., ter seveda apno kot vezivo.

ŠTUKO OMET NA KULISNI FASADI CERKVE V KOSTANJEVICI NA KRKI

Fasada baročne kulise je bila izdelana leta 1741, v štuko ometu, to je 2 mm precizno

Češki Krumlov, konserviran gotski omet na zahodni fasadi gradu

Ohranjen stari štuko omet, dopolnjen z novim na pilastrih baročne kulise fasade v Kostanjevici na Krki

glajeni apneni prevleki preko podložnega ometa, dekorirana s členitvami v ometu, profilacijami, štukaturami in fresko poslikavo. Kvaliteta fasade je v njeni natančni, že skoraj štukaterski izvedbi. Fasada je imela ohranjenih približno 40 odstotkov prvotnih štuko ometov, ki so se trdno držali podlage. Značilne poškodbe so bile groba popravila v cementu, drobno razpokana površina štuko ometa ali manjkajoče zaplate, ki so se zaradi spiranja dežja odcepile od podlage. Ob obnovi so bili odstranjeni vsi sodobni materiali, opleski in cementne plombe ter ohranjeni vsi prvotni deli ometov. V mrežaste razpoke se je vtiskovala redka apnena masa, na manjkajočih mestih so se izvedle dopolnitve z novim ometom, podložnim (gašeno apno : pesek = 1 : 3) in zaključno plastjo štuko ometa (pasirano gašeno apno : kamena moka = 1 : 2,5 + 2 % lanenega olja).

FASADA PAPLERJEVE HIŠE V ŠKOFJI LOKI

Fasada meščanske hiše na Cankarjevem trgu v Škofji Loki je bila večkrat popravljena,

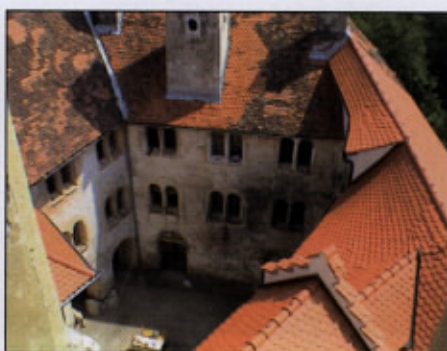

Fasada Paplerjeve hiše v Škofji Loki (zgoraj) in detalj izvedbe glajenega apnenega ometa (spodaj)

vendar niso bili na srečo nikdar odstranjeni stari ometi. Tako se je ohranil star grobi omet in na nekaj mestih sledi poslikave, iz katerih je bilo možno rekonstruirati značilno črno-belo fasadno členitev, ki je bila v 16. stoletju v Škofji Loki zelo moderna. Okrog napisne plošče je bila najdena že zelo obledela fresko poslikava. Ob obnovi fasade so bili odstranjeni samo vrhni beleži in slabo sprijete preperle zaplate ometa. V razpoke je bila vtisnjena redka apnena masa, nove zaplate so bile izvedene v apnenem ometu, katerega površino je izvajalec prilagajal ohranjenim delom. Celota je bila nato prebeljena z apnenim beležem ter na novo preslikana s členitvijo.

OHRANJANJE GROBEGA BAROČNEGA OMETA NA GRADU PIŠECE

Baročni omet gradu Pišce je enostavne, grobe izvedbe. Značilen je za vrsto utrjenih gradov v Sloveniji. Pesek za pripravo malte je grob (0–6) ter rečnega izvora. Presenetljivo dobro ohranjen omet je imel poškodbe le v talnem predelu zaradi kap-

Grad v Pišecah (zgoraj) in detalj dopolnjevanja baročnega ometa na vzhodni fasadi (spodaj)

ilame vlage, na ostali fasadi so manjkale le manjše zaplate, na nekaj mestih pa je omet odstopil od podlage. Na praznih mestih so se najprej obšli robovi izvirnika, nato pa po plasteh zapolnila z grobim (živo-apnena malta, apno : pesek = 1 : 7) in finalnim apnenim ometom (gašeno-apnena malta, apno : pesek = 1 : 3). Površina novih zaplat se je izenačevala z izvornikom z gostim apnenim opleskom (gašeno apno : voda = 1 : 5).

KLJUČNI KORAKI PRI OHRANJANJU APNENIH OMETOV

1. Utrjevanje ometa z apneno vodo

Apnena voda (»apneni cvet«) je voda, ki ostane v apneni jami na površini gašenega apna. Lahko jo pripravimo tudi sami, in sicer v 1 volumen čiste vode raztopimo 1/3 volumna gašenega apna, pomešamo in pustimo stati nekaj časa, da se kalcij izloči v vodo in apno posede. Z apneno vodo večkrat škropimo omet (v nekaterih primerih tudi 90-krat ali več), dokler mu ne povmemo bazičnosti, ki jo je s časom izgubil.

Primer utrjevanja ometa z apneno vodo na fasadi gradu v Češkem Krumlovu (iz brošure *Obnova a konzervace zapadniho pručeli Horni hrad, Češki Krumlov*)

2. Obšivanje izvirnika

Zaplate prvotnega ometa obšivamo, zato da utrdimo robove, preprečimo izcejanje injektive mase in pripravimo stike z novim ometom. Obšivamo z malto iz gašenega apna, vedno pod nivojem izvirnika, ki se izravna z zaključno plastjo. Preden se obšli del zatrdi, malto narahlo spraskamo za boljšo oprijemljivost z zaključnim ometom.

Obšivanje prvotnega ometa, Štanjel

3. Injektiranje odstoplih ometov

Injektirati je potrebno mesta, kjer omet odstopa od podlage, predvsem je to nujno na zaplatah, kjer za sloj ometa lahko prodica voda. V odstoplo mesto injektiramo v zaporedju apneno vodo, apneno mleko in apneno maso. Z njo napolnimo prazen prostor med podlago in plastjo ometa.

Delo je precizno in zahteva stalen nadzor dogajanja.

Primeri injektiranja zaplate ometa, Prapreče pri Lukovici (zgoraj) in Pišce (spodaj)

4. Utrjevanje razpok

Drobne razpoke v ometu, skozi katere lahko vstopa voda, spihamo in okratčimo. Nato vanje z zidarsko žlico ali gladilko vtis-

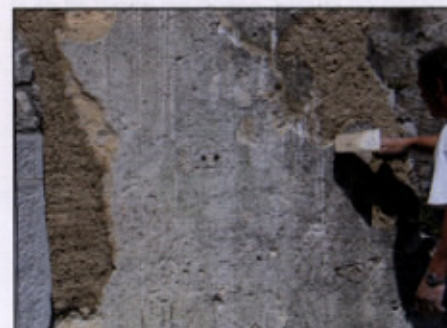
kamo apneno malto oziroma pri površinskih mrežnih razpokah apneno maso. Odvečno apno, ki se nabere na površini, sproti odstranjujemo z gobico.

Vtiskovanje apnene mase v površinske razpoke ometa

5. Zapolnjevanje praznih mest z apnim ometom

Pred začetkom je potrebno pripraviti ustrezno mešanico apnene malte, s katero bo pripravljen zaključni sloj. Pri globokih zaplatah nanašamo apneni omet po plasteh. Najprej zapolnimo najgloblja mesta in jih plast za plastjo nanašamo do izravnave podlage.

Pripravljene vzorce ometa (zgoraj) in zapolnjevanje praznih mest, Štanjel (spodaj)

6. Izenačevanje površine

Končno površino novega ometa je treba prilagoditi ohranjenemu izvirniku. Te tehnike so različne in odvisne od izvornika:

- spraskanje površine z žlico na grobo,
- zalikanje površine z žlico,
- glajenje površine z gobo, desko ipd.,
- premaz z redko apneno maso,
- beljenje celote v enotnem apnenem beležu.

Primer izenačene površine starega in novega ometa, Škofja Loka

Ob vsem tem je nujno upoštevati pogoje dela, ki jih zahteva apnena tehnologija. Vsakršno prehiteno tempo, neupoštevanje zahtevanih temperatur za strjevanje malt, zanemarjanje negovanja ometa po nanosu se nam maščuje z značilno posledico: po prvi zimi se začne omet plastiti in drobiti. Ponavadi krivimo slabo apno, a v resnici je krivo neupoštevanje pogojev, ki jih apno zahteva. Kot opazovalci se moramo navaditi, da pri obnovi fasade z naravnimi materiali te »spregovorijo« drugače. To pomeni, da po obnovi niso izdelane v enoviti, gladki barvni obdelavi, ki prekrje fasado kot »preliv torte«, kar je na žalost današnjemu okusu všečno in je posledica množičnih industrijskih izvedb. Apnene fasade izgledajo drugače: na fasadi ostanejo opazni prvotni ohranjeni deli, vidi-jo se sledovi ročne izvedbe, uporabljeni so naravni materiali in izvedba je tradicionalna – z uporabo apna, ki jo danes obvlada le še redko kateri zidarski mojster in zato tudi to znanje postaja dediščina. In vse to bi morala postati merila lepega.

MATEJA KAVČIČ, UNIV. DIPL. INŽ. ARH.,
ZVKDS, RESTAVRATORSKI CENTER